

Mirosław Skarżyński¹
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa
im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego

ANTOINE HENRI JOMINI – XIX-wieczny teoretyk i praktyk logistyki

Antoine Henri Jomini.

Powszechnie uznaje się, że generał baron Antoine Henri Jomini, dowódca i oficer sztabowy, należy do najważniejszych badaczy, którzy zajmowali się problematyką logistyki. Jego nazwisko i dzieła są przytaczane w wielu opracowaniach poświęconych logistyce cywilnej (gospodarczej), jak i wojskowej (militarnej). Jednak występuje w nich brak szerszego omówienia przebiegu jego kariery oraz dorobku teoretycznego i dokonań praktycznych w dziedzinie logistyki.

Kariera generała barona A. H. Jomini

Antoine Henri Jomini urodził się 6 marca 1779 roku w Payerne (kanton Vaud) w Szwajcarii, gdzie jego ojciec pracował jako syndyk. Już jako nastolatek interesował się służbą wojskową. Młodzieńcze marzenia pokrzyżowało rozwiązanie szwajcarskich pułków we Francji². Z tego powodu przez krótki czas pracował w paryskiej bankowości³.

Karierę wojskową Jomini rozpoczął w stopniu porucznika, po utworzeniu Republiki Helweckiej – był adiutantem ministra wojny i uczestniczył w organizowaniu armii. W 1799 roku został awansowany do stopnia kapitana i wyznaczony na stanowisko adiutanta, a rok później dowodził już batalionem.

Po odejściu z armii szwajcarskiej w 1802 roku, udał się do Paryża, gdzie pracował w manufakturze sprzętu wojskowego Delpont⁴. Jednocześnie przygotowywał *Traktat o wielkich operacjach wojennych* (*Traité des grandes opérations militaires*)⁵.

Mając 24 lata opublikował pierwszy tom *Teoretycznego i praktycznego kursu wyższej taktyki*. Po wstąpieniu do armii francuskiej w 1804 roku, został dowódcą batalionu, a następnie adiutantem marszałka Michela Ney'a. Po bitwie pod Ulm, dzięki przedstawionemu Napoleonowi Bonaparte *Traktatowi o wielkich operacjach wojennych* (którego zresztą nie ukończył), uzyskał awans na stopień pułkownika i stanowisko głównego adiutanta oraz rozgłos we Francji, a także za granicą⁶. Jomini brał udział w bitwie pod Jeną oraz Pruską Iławą, po której został odznaczony Orderem Legii Honorowej⁷.

Po roku od zawarcia pokoju w Tylży, otrzymał 27 lipca 1808 roku tytuł barona. Uzyskał także nominację na szefa sztabu VI korpusu, dowodzonego przez marszałka Ney'a w kampanii hiszpańskiej. Jomini często prezentował odrębne poglądy, co rodziło wiele sporów. Od 18 listopada 1809 roku wykonywał obowiązki w sztabie marszałka Louisa Alexandra Berthier'a. W wyniku nieprzychylnych mu opinii, mających już miejsce w 1807 roku, złożył 28 października 1810 roku wniosek o zwol-

nienie ze stanowiska, który został odrzucony przez Napoleona. Nawiązał więc korespondencyjnie kontakt z carem Rosji, Aleksandrem I. W odpowiedzi na jego list, car polecił przesłanie do Wiednia, gdzie wówczas Jomini stacjonował, paszportu upoważniającego go do wjazdu na terytorium Rosji. Jednak Jomini paszportu nie odebrał, gdyż został wezwany 7 grudnia 1810 roku do Paryża, aby przyjąć nominację na stopień generała brygady.

Później pełnił obowiązki szefa sekcji historycznej w sztabie Wielkiej Armii (29.01.1812 r.), a potem komendanta kwatery generalnej (24.02.1812 r.). Został wyznaczony na gubernatora Wilna (11.08.1812 r.), a następnie Smoleńska⁸. W Wilnie kierował budową umocnień na Sznipiszkach, mających zapewnić obronę miasta od północy przed ewentualnym atakiem Rosjan⁹.

Wiosną 1813 roku Jomini realizował zadania w sztabie generalnym Wielkiej Armii (21.03.1813 r.), a następnie powrócił na stanowisko szefa sztabu III korpusu (4.05.1813 r.), dowodzonego przez marszałka Ney'a. W maju 1813 roku, po bitwie pod Budziszynem, Jomini zostaje przedstawiony przez marszałka Ney'a do awansu na stopień generała dywizji, lecz szef sztabu Napoleona, marszałek Berthier wniosek odrzuca, pod pretekstem niedostarczenia planu sytuacyjnego III korpusu. W przekonaniu Jomini'ego, powody tego, tak

¹ Dr hab. M. Skarżyński jest pracownikiem Instytutu Zarządzania Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego w Kaliszu. Zdjęcie – źródło: [http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Antoine-Henri_Jomini_\(przyp._red.\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Antoine-Henri_Jomini_(przyp._red.)).

² W tym okresie najemna służba wojskowa była dochodowym zajęciem, więc Szwajcarzy całymi oddziałami szli na służbę u obcych władców. Najslawniejszym epizodem w historii Gwardii Szwajcarskiej była obrona (10.08.1792 r.) siedziby internowanej rodziny królewskiej w pałacu Tuileries w Paryżu, podczas Wielkiej Rewolucji Francuskiej. Przywódcy rewolucji doprowadzili do likwidacji oddziałów szwajcarskich, jednak Napoleon (1803 r.) wymusił ich ponowny udział w prowadzonych wojnach. *Swiss Guards*. The Columbia Encyclopedia, Sixth Edition 2008, <http://www.encyclopedia.com/doc/1E1-SwissGua.html>.

³ http://en.wikipedia.org/wiki/Antoine-Henri_Jomini

⁴ <http://www.encyclopedia.com/doc/1E1-Jomini-A.html> Kamp, *Generałowie Armii Francuskiej 1792-1815*, <http://www.napoleon.gery.pl/dow/j.php>

⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Antoine-Henri_Jomini

⁶ T. Pióro, *Jomini i jego poglądy*, [w:] H. Jomini, *Zarys sztuki wojennej*, MON, Warszawa 1966, s. 9.

⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Antoine-Henri_Jomini.

⁸ Kamp, *Generałowie...*, <http://www.napoleon.gery.pl/dow/j.php>.

⁹ A. Tomaszewicz, *Rok 1812 z historii Wilna*, <http://www.napoleon.gery.pl/varia/wilno1812.php>.

nieprzejednanego postępowania, były bezpodstawne; dlatego przechodzi na stronę rosyjską i 14 sierpnia 1813 roku zostaje awansowany przez cara Aleksandra I na stopień generała porucznika oraz wyznaczony na jego adiutanta. Towarzyszył carowi Aleksandrowi podczas jego pobytu w Paryżu, usiłując na próżno ratować życie swojego dawnego dowódcy, marszałka Ney'a. W latach 1814-1815 Jomini był uczestnikiem Kongresu w Wiedniu.

Po kilku latach pracy twórczej, Jomini został awansowany na stopień generała¹⁰. Odtąd aż do 1829 roku edukował wojskowo Wielkiego Księcia Mikołaja, późniejszego cara Mikołaja I, będąc zarazem jego adiutantem. Służąc w armii rosyjskiej, Jomini pisze między innymi 15-tomową *Krytyczną historię wojen rewolucji, Polityczną i wojskową działalność Napoleona, Osiągnięcia sztuki wojennej*. To właśnie dla syna cara, późniejszego Aleksandra II, Jomini napisał *Zarys sztuki wojennej*, opublikowany w 1830 roku (*Précis de l'art de la guerre*)¹¹. Zgodnie z jego projektem, zostaje utworzona 26 listopada 1832 roku Carska Akademia Wojskowa (od 1855 r. Nikołajewska Akademia Sztabu Generalnego) w Sankt Petersburgu, w celu „wykształcenia oficerów w służbie generalnego sztabu i dla rozpowszechnienia wiedzy w armii”¹². W latach 1828 - 1829 uczestniczył, jako doradca cara, w kampanii przeciwko Turcji, za którą zostaje odznaczony Orderem św. Aleksandra Newskiego. Po zakończeniu wojny rosyjsko - tureckiej odchodzi z wojska ze względu na zły stan zdrowia i osiedla się w Brukseli¹³. W 1840 roku zostaje opublikowany w Sankt Petersburgu jego dwutomowy *Krótki zarys sztuki wojennej czyli nowy analityczny przegląd głównych rozważań z zakresu strategii, wyższej taktyki i wojennej polityki*.

Po wybuchu wojny krymskiej w 1853 roku, na prośbę rządu rosyjskiego, udał

się do Sankt Petersburga i pełnił funkcję wojskowego doradcy cara¹⁴. Kilka lat później przeniósł się do Passy, w pobliżu Paryża. W 1859 roku został poproszony przez Napoleona III o przygotowanie planu kompanii do wojny o niepodległość Włoch. Jedno z jego ostatnich opracowań poświęcone zostało wojnie austriacko-pruskiej i wpływie na jej przebieg nowoczesnych karabinów odcylkowych. W ostatnim okresie życia Jomini zajmował się pisaniem rozpraw naukowych, broszur i listów otwartych na temat sztuki wojennej i historii wojskowości¹⁵. Ogółem napisał ponad 30 dzieł o tematyce wojskowej. Zmarł 24 marca 1869 roku w Passy pod Paryżem¹⁶.

Poglądy A. H. Jominiiego na temat logistyki

W swoich opracowaniach Jomini początkowo wyróżnił 5 dziedzin sztuki wojennej, to jest: politykę wojny, strategię, wyższą taktykę bitew i walk, sztukę inżynieriyną oraz zdobywania i obrony twierdz, niższą taktykę¹⁷. Później dodał kolejną dziedzinę, logistykę, czyli praktyczną sztukę poruszania armiami¹⁸. Jomini określił następujące, szczegółowe zagadnienia wchodzące w zakres logistyki, to jest.:

- wzorowe ustawienie wojsk w kolumnach
- dokładne obliczenie czasu wymarszu i przybycia wojsk do wyznaczonego miejsca
- środki ostrożności i ubezpieczenie, jakie należy zorganizować w czasie marszu
- rozmieszczenie wojsk na kwaterach
- środki do utrzymania łączności między jednostkami oraz punktem, który wojska mają osiągnąć.

Realizacja tych zagadnień należała do obowiązków sztabu. Dawniej oficerów

sztabowych nazywano: *maréchal des logis*, *major-général des logis*. Jomini twierdził, że właśnie stąd powstał termin logistyka, który używano na określenie wszystkiego, co odnosiło się do marszów armii¹⁹. Obejmowała ona następujące, szczegółowe zagadnienia, niezbędne do zapewniania ruchu i działań wojsk, czyli:

- przygotowanie marszrut, dokumentów i środków materiałowych niezbędnych do przemieszczania wojsk. Sprawdzenie kondycji koni, stanu uprzęży, wozów taborowych, sprzętu artyleryjskiego, saperskiego, wyposażenia medycznego oraz przygotowanie łodzi i zgromadzenie materiałów do budowy przepraw i mostów
- opracowanie rozkazów do marszu (prowadzonych w oddaleniu od nieprzyjaciela lub w kontakcie wzrokowym z nieprzyjacielem), także do bitwy dla poszczególnych oddziałów. Określenie punktów w terenie, które mają przejść oraz ukończenia materiałowo-technicznego. Przekazanie informacji o terenie, nieprzyjacielu, maskowaniu
- uzgodnienie z dowódcami rodzajów broni zadań do realizacji
- prowadzenie rekonesansów w celu pozyskania danych o terenie, rejonach, drogach, przewężeniach i mostach oraz działaniach nieprzyjaciela. Ustalenie składu awangardy i ariergardy oraz sił głównych
- skoordynowanie ruchu kolumn marszowych. W przypadku działań ofensywnych, przygotowanie linii komunikacyjnych i etapów łączących armię z zapleczem. Etapy należało wytyczyć najczęściej w miastach lub osiedlach, co 5 - 10 mil, czyli łącznie 15 na przestrzeni 100 mil
- utworzenie i dowodzenie elementami ugrupowania marszowego
- przygotowanie rozkazów o włączeniu określonych oddziałów w skład poszczególnych kolumn marszowych

¹⁰ Kamp, *Generalowie...*, <http://www.napoleon.gery.pl/dow/j.php> http://en.wikipedia.org/wiki/Antoine-Henri_Jomini

¹¹ T. Pióro, *Jomini...*, s.9-10 B. Z. Szalek, *Logistyka. Wstęp do problematyki*, US, Szczecin 1994, s.7.

¹² *Академия Генерального Штаба (Российская империя)*, <http://ru.wikipedia.org/wiki/>

¹³ http://en.wikipedia.org/wiki/Antoine-Henri_Jomini

¹⁴ T. Pióro, *Jomini...*, s.9.

¹⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Antoine-Henri_Jomini

¹⁶ http://pl.wikipedia.org/wiki/Antoine-Henri_Jomini

¹⁷ WH. Jomini, *Zarys sztuki wojennej*, MON, Warszawa 1966, s.30-31.

¹⁸ Барон Жомини, *Краткое начертанье военного искусства или новый аналитический обзор главныхъ соображений стратегии, высшей тактики и военной политики*. Ч. I, С. Петербургъ 1840, s.29-30.

¹⁹ H. Jomini, *Zarys...*, s. 131 (Барон Жомини, *Краткое...*, Ч. II..., s.123.

- określenie rejonów koncentracji oraz poinformowanie dowódców o działaniach sąsiadów i nieprzyjaciela
- dowodzenie obozowiskiem oraz nadzorowanie zapasów utrzymywanych w kolumnach i jednostkach tyłowych
- zorganizowanie zbiórki oraz zarządzanie wozami zaprzęgowymi, przeznaczonymi do przewozu zapasów bieżących i wojennych oraz realizacji innych zadań transportowych w relacji zaplecze – armia
- zarządzanie rozmieszczeniem obozowiska i wystawienie służby obozowej
- wyznaczenie kierunków działań, linii rozgraniczenia między oddziałami i komunikacyjnych oraz wytypowanie oficerów dla dowodzenia na tyłach armii
- utworzenie ruchomych szpitali i rozmaitych warsztatów
- prowadzenie szczegółowej ewidencji wszystkich oddziałów
- utworzenie oddziałów zapasowych
- ustalenie potrzeb i uzgodnienie z dowódcą saperów zakresu prac inżynierijno - fortyfikacyjnych do wykonania
- podczas odwrotu, rozpoznanie i określenie punktów, na których wojska mogą czasowo powstrzymać nieprzyjaciela, zyskując tym samym na czasie. Zarządzanie transportem w taki sposób, by nie pozostawić środków materiałowo - technicznych na pastwę nieprzyjaciela
- wyznaczenie punktów zbiórki, w których wojska mają się gromadzić po ogłoszeniu alarmu²⁰.

Przyjęcie nieskomplikowanego sposobu obozowania oraz tworzenia ugrupowania marszowego, sprowadzającego się do 4 lub 2 kolumn marszowych, zdecydowanie upraszczało logistykę, a więc ułatwiało pracę sztabu. Jomini jednak przyznawał, że stosowanie takiego rozwiązania przez armię liczącą 100 000 - 150 000 żołnierzy, wymagało formowania „niekończących się” kolumn, co mogło doprowadzić do klęski²¹.

Z problematyką marszów Jomini łączył ściśle całokształt zagadnień doty-

czących magazynów wojskowych. Wynikało to z realiów wojny – dla wykonania szybkich i długich marszów niezbędną była żywność, a problem wyżywienia licznej armii, zwłaszcza na terytorium nieprzyjaciela, był jednym z najtrudniejszych do rozwiązania²². Na podstawie analizy procesów zaopatrzenia w żywność armii od starożytności aż do początku XIX wieku, sformułował następujące reguły ogólne:

- w krajach „gęsto zaludnionych i żywnych” armia może zaspokajać potrzeby wykorzystując zasoby miejscowe. Jednak w razie dyslokacji wojsk, ich potrzeby muszą być pokrywane z zapasów rezerwowych żywności
- zawczasu należy gromadzić zasoby i tworzyć magazyny zapasowe w celu zaspokojenia potrzeb armii w rejonie odpoczynku lub w czasie redyslokacji
- magazyny (kolumny) z zapasami należy rozmieścić w miarę możliwości w trzech rzutach, w pobliżu linii komunikacyjnych armii, na wysokości jej (centrum) sił głównych. Takie rozmieszczenie zapewnia ochronę przed atakiem nieprzyjaciela i ich całkowitą utratą oraz zapewnia ciągłość zaopatrzenia wojsk
- w krajach „rzadko zaludnionych i o ubogiej glebie” trudno będzie zaspokoić potrzeby armii. Wojska nie powinny oddalać się zbyt od magazynów, a ponadto mają wozic zapasy żywności, zapewniające dotarcie oddziałom do składów zaopatrzenia
- w działaniach wojennych prowadzonych na terytorium nieprzyjaciela, opuszczonym przez ludność miejscową, niemożliwe jest kontynuowanie działań bez ruchomych magazynów i bazy zaopatrzenia, co czyni prowadzenie wojny ekspedycyjnej znacznie trudniejsze od toczonej na obszarze własnego kraju
- niewłaściwym postępowaniem jest gromadzenie nadmiernych zapasów, gdyż trzeba mieć środki do ich transportu, szczególnie gdy wojska mają działać szybko. Należy wymagać utrzymania zapasów przy żołnierzu oraz ich zużywania tylko w razie braku zaopatrzenia

- bliskość akwenu morskiego ułatwia zaopatrzenie armii, której flota na nim panuje. Wraz z oddaleniem się od portów, poziom zapasów w wojskach będzie musiał być sukcesywnie podnoszony, gdyż dowódz zaopatrzenia będzie pochłaniał coraz więcej czasu
- armia wykorzystująca transport morski do dowozu środków materiałowych powinna również posiadać składki zaopatrzenia
- szerokie, żeglowne rzeki, podobnie jak kanały, należy wykorzystywać w dowozie zaopatrzenia dla armii
- w celu poprawy aprowizacji armii i zgromadzenia niezbędnych zapasów należy wyzyskiwać zasoby miejscowe, zakupując niezbędne zaopatrzenie²³.

Problematykę „administrowania środkami żywności” Jomini zaliczał do zakresu działania intendenta generalnego, a rozpatrywał ją, ograniczając się jedynie do omówienia wybranych cech, wspólnych ze strategią²⁴.

Podsumowanie

Zasadniczą zasługą Jominiego jest zdefiniowanie i omówienie pojęcia oraz przedsięwzięć wchodzących w zakres logistyki. Znaczącym dorobkiem Jominiego jest również rozpatrzenie wybranych zagadnień z zakresu zarządzania transportem i magazynami oraz zaopatrzenia materiałowego. Jednak wiedzę współcześnie przyporządkowaną do logistyki, Jomini częściowo zaliczał do administracji. Natomiast problematykę z zakresu przygotowania i prowadzenia działań wojennych obejmował, w znacznej mierze, pojęciem logistyki.

Poglądy Jominiego, chociaż wydają się anachroniczne, stanowią interesujący punkt odniesienia do rozpatrywania także współczesnej logistyki. Mogą stanowić zatem pomocny materiał do wykorzystania, szczególnie podczas zajęć dydaktycznych.

²⁰ Барон Жомини, *Краткое...*, Ч. II..., s.126-151.

²¹ H. Jomini, *Zarys...*, s.213-214.

²² Tamże, s.134.

²³ Барон Жомини, *Краткое...*, Ч. I..., s.298-309.

²⁴ H. Jomini, *Zarys...*, s.134.